

УДК 342(477)

DOI <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2021.4.3>

ГЛАСНІСТЬ ПРАВОСУДДЯ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Постановка проблеми. Конституційно-правове регулювання гласності правосуддя має в Україні тривалу історію, як і закріплення цього принципу в законах, що визначають специфіку того чи іншого виду судочинства. Чинне українське законодавство, безумовно, націлене на створення надійних гарантій реалізації цього найважливішого для здійснення судової влади конституційного принципу. В останні роки законодавець став приділяти пильну увагу не тільки забезпеченню гласності у процесі судового розгляду, в самому судовому засіданні, а й іншим аспектам, зокрема, питанням опублікування судових актів, їх деперсоніфікації. Загалом слід підкреслити прогресивний характер змін законів України і практики застосування норм про гласність правосуддя.

Створення умов для повноцінного функціонування принципу гласності здійснення судової влади багато в чому визначає доступність правосуддя, формує її, а від цього безпосередньо залежить дієвість судового захисту прав різних суб'єктів, в тому числі, прав, гарантованих Конституцією України. Не всі актуальні правові норми про гласність правосуддя відповідають високим міжнародним стандартам, що пред'являються до діяльності судових органів.

Гласність у діяльності судів України зводиться виключно до відкритості розгляду справ в судах, не охоплюючи її сторін, які передбачають можливість отримання кожним повної і достовірної інформації про правосуддя і його результати іншими способами, не опосередкованими участю в судовому розгляді або присутністю при розгляді справи у відкритому судовому засіданні. Порушення принципу гласності не є безумовною підставою для скасування судових рішень. У результаті виникають парадоксальні ситуації, коли рішення у справах тих осіб, чие право на публічний судовий розгляд було визнано порушеним Європейським

судом із прав людини, не підлягають перегляду судами. Таке положення не може бути визнано нормальним і вимагає науково обґрунтованого коригування відповідних правових норм. Невирішеність зазначених проблем у досліджуваній сфері зумовила необхідність проведення їх комплексного наукового аналізу з позицій науки конституційного права.

Метою статті є дослідження основних конституційно-правових засад гласності правосуддя в Україні, а також етимології відповідного терміна, його співвідношення із суміжними поняттями.

Аналіз наукових публікацій. Питанням дослідження поняття гласності правосуддя в сфері конституційного права присвячено увагу таких учених, як: О. Абросімова, В. Анішина, В. Бабкін, Ю. Барабаш, С. Бондарчук, О. Бумагін, В. Кравченко, С. Лінецький, В. Погорілко, В. Тацій, О. Фрицький та інших.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до вимог міжнародно-правових норм українське законодавство закріплює серед інших принципів, на яких засновано здійснення правосуддя, його гласність. Стаття 129 Конституції України встановлює, що однією з основних засад судочинства є, зокрема, «гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами» [13]. Стаття 11 Закону України «Про судоустрій і статус судів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII конкретизує положення гласності і відкритості судового процесу, а саме встановлює, що: «Судові рішення, судові засідання та інформація щодо справ, які розглядаються судом, є відкритими, крім випадків, установлених законом. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи. Будь-яка особа має право на вільний доступ до судового рішення в порядку, встановленому законом. Інформація

про суд, який розглядає справу, сторони спору та предмет позову, дату надходження позовної заяви, апеляційної, касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення, стадії розгляду справи, місце, дату і час судового засідання, рух справи з одного суду до іншого є відкритою та має бути невідкладно оприлюдненою на офіційному веб-порталі судової влади України, крім випадків, установлених законом. Розгляд справ у судах відбувається відкрито, крім випадків, установлених законом. У відкритому судовому засіданні мають право бути присутніми будь-які особи. У разі вчинення особою дій, що свідчать про неповагу до суду або учасників судового процесу, така особа за вмотивованим судовим рішенням може бути видалена із зали судового засідання. Особи, присутні в залі судового засідання, представники засобів масової інформації можуть проводити в залі судового засідання фотозйомку, відео- та аудіозапис з використанням портативних відео- та аудіотехнічних засобів без отримання окремого дозволу суду, але з урахуванням обмежень, встановлених законом. Трансляція судового засідання здійснюється з дозволу суду. Якщо всі учасники справи беруть участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, здійснюється транслявання перебігу судового засідання в мережі Інтернет в обов'язковому порядку» [16].

Крім зазначених нормативно-правових актів, слід згадати і норми процесуального характеру. Так, ст. 7 Цивільного процесуального кодексу України, що має назву «Гласність судового процесу», встановлює: «Розгляд справ у судах проводиться усно і відкрито, крім випадків, передбачених цим Кодексом».

Будь-яка особа має право бути присутньою у відкритому судовому засіданні. Від особи, яка бажає бути присутньою у судовому засіданні, забороняється вимагати будь-які документи, крім документа, що посвідчує особу. Особи, які бажають бути присутніми у судовому засіданні, допускаються до зали судових засідань до початку судового засідання або під час перерви. Особи, присутні в залі судового засідання, представники засобів масової інформації можуть проводити у залі судового засідання фотозйомку, відео- та аудіозапис з використанням портативних відео- та аудіотехнічних засобів без отримання окремого дозволу суду, але з урахуванням обмежень, встановлених цим Кодексом» [17].

Відповідно до ст. 27 Кримінального процесуального кодексу: «Учасники судового про-

вадження, а також особи, які не брали участі у кримінальному провадженні, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки, не можуть бути обмежені у праві на отримання в суді як усної, так і письмової інформації щодо результатів судового розгляду та у праві на ознайомлення з процесуальними рішеннями й отримання їх копій. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді інформації про дату, час і місце судового розгляду та про ухвалені в ньому судові рішення, крім випадків, установлених законом» [8].

Кодекс адміністративного судочинства України в ст. 10 також визначає гласність судового процесу: «Розгляд справ в адміністративних судах проводиться відкрито, крім випадків, визначених цим Кодексом. Особи, присутні в залі судового засідання, представники засобів масової інформації можуть проводити в залі судового засідання фотозйомку, відео- та аудіозапис з використанням портативних відео- та аудіотехнічних засобів без отримання окремого дозволу суду, але з урахуванням обмежень, встановлених цим Кодексом» [9].

Принцип гласності судового процесу закріплюється і в ст. 8 Господарського процесуального кодексу України: «Розгляд справ у господарських судах проводиться усно і відкрито, крім випадків, передбачених цим Кодексом. Особи, присутні в залі судового засідання, представники засобів масової інформації можуть проводити у залі судового засідання фотозйомку, відео- та аудіозапис з використанням портативних відео- та аудіотехнічних засобів без отримання окремого дозволу суду, але з урахуванням обмежень, встановлених цим Кодексом» [6].

Для подальшого аналізу сутності і змісту зазначеного принципу, його місця в системі принципів, на яких засновано здійснення правосуддя, необхідно з'ясувати значення терміна «гласність», етимологію цього поняття, його співвідношення із суміжними термінами, якими законодавець і (або) правова наука характеризують діяльність із здійснення правосуддя, функціонування судової системи («транспарентність», «відкритість», «публічність»).

Однак, перш ніж приступити до всебічного комплексного аналізу значення цих термінів з урахуванням теми і, відповідно, подальшого змісту цього дослідження, зупинимось на питанні про те, що собою являє правосуддя, про гласність якого, як про його основоположний принцип, піде мова далі.

У вітчизняній конституційно-правовій науці досить докладно досліджено питання про сутність правосуддя і його співвідношення із судовою системою і судовою владою, є, в тому числі і дисертаційні дослідження, які тією чи іншою мірою стосуються цього питання. У юридичній науці загалом не було, немає, та й, мабуть, не буде єдності поглядів на сутність правосуддя. І це є закономірним, враховуючи складний і багатогранний характер цього явища [10, с. 221].

Під правосуддям часто розуміється особливий вид застосування закону судом, форма державної діяльності, що має своїм змістом застосування права, тобто правозастосовна, юрисдикційна, а також правоохоронна діяльність. Її мета – розгляд і вирішення різних соціальних конфліктів, пов'язаних із дійсним або передбачуваним порушенням норм права. Правосуддя розуміється і як система політико-правових відносин, норм, ідей, поглядів і понять, що реалізуються в процесуальних формах діяльності і як конституційно закріплена особлива форма правозастосовної діяльності держави [14, с. 52].

Аналіз різних наукових поглядів на питання про те, що собою являє правосуддя, дає підстави для висновку: є такі його сутнісні характеристики, наявність яких навряд чи може викликати заперечення: 1) це діяльність органів судової системи; 2) правосуддя здійснюється у встановленій процесуальній формі та визначеними законом способами; 3) це правозастосовна діяльність, судовий акт має законну силу; 4) мета правосуддя – охорона, відновлення, попередження порушення прав законних інтересів, свобод різних суб'єктів права. Вважаємо, що стосовно мети і завдань цього дослідження саме ці характеристики правосуддя мають визначальне значення.

Важливим у цьому контексті є питання і про співвідношення термінів «правосуддя» і «судова влада». В. Анішина вважає, що судова влада передбачає як організацію судової системи, так і принципи діяльності судів, а правосуддя – зміст судової діяльності [2]. На думку В. Бабкіна, правосуддя є однією з найважливіших форм здійснення судової влади [3]. Така думка досить поширена як у науці конституційного права, так і в процесуальних галузях юридичної науки. Вчені, що викладають таку позицію, не сходяться лише в питанні про те, чи є правосуддя єдиною формою реалізації судової влади або однією з них [14, с. 38].

На наш погляд, при співвідношенні правосуддя з судовою владою повинні бути взяті до уваги два аспекти останньої (інституційний і функціональний), на які, узагальнюючи наявні в науці погляди з цього питання, звертає увагу О. Абросимова: «Конституційні терміни «судова влада» і «система органів судової влади» не утворюють єдиного синонімічного ряду... Судові органи являють собою лише суб'єктне вираження судової влади, її інституційний аспект, організаційну форму судової влади. Влада не може розумітися як система органів влади, покликаних здійснювати державну владу. Влада отримує своє вираження в практичній діяльності органів державної влади» [1]. А ця діяльність, на нашу думку, і є (головним чином, але не лише) здійсненням правосуддя. При цьому, як нам видається, сама назва наукового підходу до динамічної характеристики судової влади («функціональний») – аргумент на користь ідеї про те, що правосуддя, в якому відображається основне призначення і сутність судової влади, все ж не є її формою, а саме функцією.

Відповідно до ст. 124 Конституції України: «Правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається. Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення» [13]. Судочинство є формою або способом реалізації судової влади. Уточнимо лише: судочинство є способом реалізації судової влади, що розглядається з позиції функціонального підходу, таким чином, це і є спосіб реалізації функції судової влади – правосуддя.

Не все так однозначно, коли йдеться про практику застосування норм, що забезпечують дотримання розумних строків судочинства. О. Абросимова правильно зазначає, що практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) не завжди складається саме так, як зазначено в нормах українського законодавства, наводячи приклади з цієї практики, які доводять визнання факту початку перебігу такого терміну до надходження справи, скарги, заяви до суду, резонно пояснюючи це тим, що ЄСПЛ гарантує кожному не тільки право на «справедливий суд» у процесі, що вже почався, але і право на «доступ до суду» [1].

Крім того, ЄСПЛ включає як невід'ємну частину судового розгляду у цивільних справах період часу, що припадає на виконавче прова-

дження. Важко не погодитися з такою практикою ЄСПЛ, спрямованою насамперед на забезпечення прав сторін та інших учасників справи. Це права, без реалізації яких, як нам видається, є неможливим втілення принципу гласності судочинства і відкритості (прозорості) судової влади загалом (право сторін брати участь в процесі у власній справі, бути вислуханими, право суспільства на інформацію про розгляд тощо). Гласність поряд зі справедливістю, доступністю правосуддя повинна бути забезпечена і гарантована законом і практикою його застосування і поза правосуддям – на досудовій стадії, у процесі виконання судового рішення. І від цього залежить, чи буде реалізований цей принцип у процесі безпосереднього судового розгляду і чи буде винесено і виконано справедливе і законне судове рішення як неодмінний «продукт» правосуддя, без якого воно не має сенсу.

Правосуддя, будучи функцією судової влади, здійснюється тільки судом, способи його (правосуддя) виражені у судочинстві різних видів. Отже, не варто термінологічно «охоплювати» судочинством (процесуальним способом здійснення правосуддя) періоди (стадії) розгляду у справі, які до правосуддя не належать, судом не здійснюються, іншими словами, судочинство не може здійснюватися поза правосуддям. Вважаємо, що досудові і постсудові «періоди» в сукупності із самим судовим розглядом цілком можна об'єднати терміном «провадження у справі», а не «судочинство».

Законодавець досить часто використовує термін «гласність судового процесу» і вкрай рідко оперує словосполученням «гласність правосуддя». Як правило, воно вживається в контексті концепцій державних цільових програм розвитку судової системи України, і переважно в сукупності з синонімічними в даному контексті термінами «прозорість» та «публічність»: від висвітлення діяльності судів залежать попередження корупційних проявів, формування довіри до української судової системи, прозорість, публічність і гласність правосуддя.

На відміну від законодавства і судової практики наукові джерела, присвячені судовій системі і правосуддю, не просто «використовують» всі названі вище терміни, а й відображають досить різноманітні підходи вчених-правознавців до їх тлумачення.

Безпосереднім чином пов'язаний із гласністю правосуддя термін «транспарентність» застосовується вченими частіше для характе-

ристики судової влади, рідше – стосовно правосуддя.

За твердженням О. Кошової, «поняттям «транспарентність» сьогодні позначають усі аспекти організації та діяльності сучасної держави: від порядку формування державних органів до прийняття й оприлюднення для широкого кола осіб текстів законів, біографій кандидатів на високі державні посади тощо. Логічно, що судова влада та її функціонування не є винятком, а тому прозорість суду, відкритість судових процесів і доступ до судової інформації посідає нині почесне місце в системі політико-правових цінностей сучасного світу. Вимогу транспарентності щодо судової влади як конкретизацію уявлень про справедливий процес правосуддя було сформульовано ще в XVII ст. у Великобританії: «Недостатньо знати, що правосуддя є, необхідно бачити, що воно здійснюється» [7].

«Транспарентність» означає буквально «прозорість», «доступність», В. Погорілко додає до цього і пов'язану з цим інформованість [11, с. 139]. Найбільш точно і детально, як нам видається, витлумачив цей термін (стосовно до правосуддя) В. Кравченко: «відсутність секретності, ясність, заснована на доступності інформації, інформаційна прозорість» [12].

Навряд чи варто розділяти занепокоєння і побоювання щодо іншомовності походження і незвичності звучання для української мови слова «транспарентність», враховуючи вдосконалення юридичної науки, що активно «цікавиться» цим терміном і використовує його, беручи до уваги тенденції правозастосовної практики, що орієнтується на міжнародні джерела і рішення ЄСПЛ. Вважаємо, що термін цей, незважаючи на його відсутність в українському законодавстві, є цілком доречним для характеристики якісного стану судової влади, правосуддя в наукових джерелах.

О. Фрицький правильно зазначає, що конституційний принцип транспарентності судової влади є конкретизацією загальної вимоги транспарентності (прозорості, публічності, гласності) державної діяльності в сучасних демократичних державах стосовно судової системи. Терміни «гласність», «відкритість», «публічна доступність» (останній в цій низці означає публічність не в сенсі протиставлення публічного приватному, не атрибут державності, а власне відкритість органів судової системи, коли суспільство може вільно відвідувати їх і спостерігати за їх діяльністю) використовуються вченими для характеристики принципу

судової влади. Вчений вважає, що цей принцип «включає такі складники, як принцип відкритості, який характеризує суд як державний орган і певною мірою судове рішення; принцип гласності, що реалізується під час здійснення правосуддя у конкретних справах, і принцип публічної доступності правосуддя» [18, с. 45]. Аналіз цієї позиції вказує нам на результат спроби цього автора дати точне і, незважаючи на визнаний ним взаємозв'язок відповідних явищ і ознак судової влади, різне тлумачення значення всіх вищезазначених термінів, які по суті є синонімічними. Транспарентність розкривається через прозорість, публічність і гласність, але, разом з тим, не цілком ясно, чим же з погляду змісту відкритість судового органу і судового рішення відрізняється від гласності під час здійснення правосуддя по конкретних справах, і від публічної доступності правосуддя зокрема.

С. Линецький пише про те, що поняття «відкритість» носить більш загальний, фундаментальний характер і тому вживається щодо правосуддя загалом, тоді як гласність – в якості істотної риси (принципу) судового розгляду, таким чином, поняття відкритості представляється більш широким. Водночас вчений зазначає, що термін «транспарентність» в судочинстві застосовується до діяльності самого суду, характеризує суд як державний орган (а певною мірою і судове рішення) і означає прозорість, очевидність механізму функціонування судової влади при розгляді конкретних справ, в тому числі доступність інформації про вчинені судом дії. При цьому висновок, який формулює С. Линецький про те, що гласність, публічність і транспарентність можуть розглядатися як сутнісні риси відповідно судового розгляду, здійснення правосуддя, суду як органу влади, а всі вони в сукупності – як складові частини відкритості судової влади і судової діяльності в найбільш широкому сенсі, показує, що гласність, публічність і транспарентність по суті є одним і тим же явищем, і прийнятні ці терміни для характеристики як правосуддя, так і судової влади загалом [15, с. 80]. Переконливих же аргументів на користь того, що відкритість повинна розумітися більш широко і включати гласність, публічність і транспарентність, на наш погляд, не наводиться.

Викладена в наукових джерелах і така думка, згідно з якою найбільш широким за обсягом є термін «транспарентність». Стосовно до правосуддя під нею розуміється демократичний

порядок формування судової системи і суддівського корпусу, інформованість суспільства про механізм функціонування судової влади, про прийняті нею рішення тощо. Близькою до цієї позиції є точка зору О. Кошової, яка виділяє декілька основних форм транспарентності або декілька видів інформації про правосуддя: 1) інформація про суд – про орган державної влади; 2) інформація про конкретний судовий процес; 3) свобода отримання інформації про суддівське самоврядування. Вчена виводить позначені вище форми або види інформації про правосуддя, виходячи з аналізу міжнародно-правових принципів і норм [7]. Вважаємо, що таке широке розуміння правосуддя походить від повного прирівнювання його до судової влади. Тим часом, вважаємо більш обґрунтованою позицію, викладену вище і ту, яка полягає коротко в тому, що правосуддя є не усією судовою владою, а тільки її функціональним аспектом, головною діяльністю, заради якої ця влада, інституційно втілена в судових органах, створюється і підтримується державою.

С. Бондарчук, який досліджував проблеми транспарентності в цивільному та адміністративному процесі, виділив інституційний (транспарентність судоустрою, формування судового корпусу), функціональний (процесуальна і непроцесуальна діяльність із погляду інформаційної відкритості), економічний (прозорість фінансування судової системи, публічна фінансова звітність суддів) аспекти правосуддя [4]. На нашу думку, в цьому разі мають місце аспекти транспарентності не правосуддя, а судової влади. Водночас це не вносить ясності в питання про співвідношення терміна «транспарентність» з іншими близькими до нього за значенням термінами.

В. Анішина, стосовно судової влади формулює принцип «гласності, відкритості і транспарентності», відзначаючи при цьому, що ці терміни досить схожі за значенням, проте не є ідентичними, «кожен з них пов'язаний з певною стороною в організації та діяльності судової влади», при цьому автор цієї точки зору доходить до висновку: «термін «прозорість» у змісті цього принципу судової влади є найбільш широким за об'ємом і охоплює всі сторони організації (відкритість судового засідання) і діяльності (гласність судочинства) судової влади, включаючи форму організації і проведення судових слухань, роботу (режим) судових установ, призначення суддів, повноваження і обов'язки посадових осіб в цих уста-

новах, нормативно-правову інформацію про підсудність і підвідомчість спорів тощо» [2]. Невід'ємною частиною цього принципу є доступність рішень суду, прийнятих в установленому порядку і проголошених по конкретній справі. Разом з тим, враховуючи двоїсте значення терміну «публічність» (публічна доступність судової влади та її владна, державно-правова природа), В. Анішина пропонує не використовувати його для характеристики визначеного нею принципу судової влади, принаймні – в судових актах, в тому числі, в роз'ясненнях Пленуму Верховного Суду України, і замінити цей термін терміном «відкритість». Правосуддя ж частіше характеризується автором цієї думки саме гласністю [2].

Досліджуючи публічність правосуддя і судочинства, О. Бумагін пропонує розрізнити їх. Публічність судочинства, на його думку, є більш вузькою категорією. Вона не передбачає в якості структурних сутнісних елементів такі компоненти, як право громадян на звернення до судових інстанцій, право бути вислуханим в суді тощо при цьому публічність судочинства є частиною, однією з гарантій публічності правосуддя і судової влади загалом [5].

Публічність судової влади є ширшою за публічність правосуддя (функції судової влади). Це впливає з визначеного нами співвідношення понять «судова влада» і «правосуддя». Однак же вважаємо, що судочинство, будучи способом здійснення судової влади в її функціональному аспекті (способом здійснення правосуддя) навряд чи варто звужувати в порівнянні з самим правосуддям. Ми не заперечуємо необхідності забезпечення публічності на досудовому етапі, коли правосуддя, передбачуване до реалізації певним способом (цивільного, кримінального, адміністративного тощо судочинства), ще не здійснюється. Більш того, гласність (публічність, відкритість) разом з правом на звернення до судових інстанцій, доступністю процедури розгляду у справі до початку власне судового розгляду – важлива гарантія забезпечення самої можливості «правосуддя», безпосередньої реалізації принципу його гласності.

За твердженням О. Кошової, з яким ми безумовно погоджуємося: «Публічність і транспарентність сучасної судової влади є виявом загально культурологічної настанови сьогодення. На думку соціальних філософів, публічна та приватна сфери є надбанням новоєвропейської культури. Нині сфера публічності й транспарентності – це аспекти, яким притаманна

невизначеність. Оскільки ми є свідками процесів колонізації життєвого світу, засоби комунікації уможливають перебування кожного із нас у сфері публічного. За допомогою засобів масової інформації дані про правосуддя та судочинство стають більш доступними суспільству, що таким чином одержує можливість ознайомитись із якістю правосуддя, його відповідністю не лише вимогам законам, а й домінуючим у сучасному суспільстві ідеям, ідеалам, морально-ціннісним настановам» [7].

Підводячи підсумок дослідженню, акцентуємо увагу на певних висновках.

Висновки. Грунтуючись на досягненнях правової науки, зокрема, на виділенні двох аспектів судової влади (інституційний і функціональний), вважаємо, що правосуддя, в якому відображається основне призначення і сутність судової влади, все ж не є її формою, а є саме функцією: власне назва наукового підходу до динамічної характеристики судової влади («функціональний») є аргументом на користь цієї ідеї. Правосуддя є найголовнішою функцією судової влади, що визначає інші, здійснювані в тому числі і поза процедурою безпосереднього судового розгляду.

Судочинство є способом реалізації судової влади, що розглядається з позиції функціонального підходу, тобто способом реалізації найважливішої функції судової влади – правосуддя. Не варто термінологічно охоплювати судочинством (процесуальним способом здійснення правосуддя) стадії розгляду у справі, які судом не здійснюються, іншими словами, судочинство не може здійснюватися поза правосуддям. Вважаємо, що досудові і постсудові «періоди» в сукупності з самим судовим розглядом цілком можна об'єднати терміном «провадження у справі», а не «судочинство».

Транспарентність судової влади – її якість, що виражається в прозорості, відкритості всіх сторін її організації та діяльності. Транспарентність судоустрою, формування судового корпусу, прозорість фінансування судової системи, публічна фінансова звітність суддів – це аспекти транспарентності судової влади, які не належать безпосередньо до змісту принципу гласності правосуддя.

Термін «гласність» навряд чи застосовується до судової влади в цілому, він є найважливішим принципом правосуддя, забезпечуючи транспарентність судової влади при здійсненні її головної конституційно закріпленої функції.

Відкритість під час здійснення правосуддя можна розуміти вузько, в процесуальному значенні (відкрите судове засідання характеризує принцип гласності правосуддя). У широкому значенні стосовно правосуддя відкритість означає забезпечення такого функціонування судової влади, при якому суспільство має реальну можливість отримувати вичерпну інформацію про цю діяльність та її результати (інформаційна відкритість або власне, гласність). У цьому сенсі конституційно закріпленим принципом гласності правосуддя, деталізованим у процесуальному законодавстві, забезпечується такий стан правосуддя, який можна охарактеризувати терміном «транспарентний» (прозорий). А транспарентне правосуддя становить значну складову частину транспарентності судової влади загалом.

Що стосується терміну «публічність» стосовно судової влади загалом і правосуддя зокрема вважаємо, що в сенсі, спорідненому «гласності» та «відкритості», він має право на існування, як і в іншому значенні (державність, імперативність, владність). Друге значення є більш прийнятним для характеристики інституційного аспекту судової влади. У правосудді також реалізується судова влада, вона в ньому функціонує, правосуддя здійснюється судом владно, від імені держави. Варто при цьому зауважити, що значення терміна, яке нерідко з'ясовується через контекст, і багатозначність слова – зовсім не є аргументом для відмови його використання в будь-якому конкретному сенсі.

Враховуючи, що судочинство певного виду є способом здійснення функції судової влади (правосуддя), вимоги закону, що забезпечують гласність судочинства, гарантують реалізацію принципу гласності правосуддя. У цьому сенсі «гласність судочинства» дорівнює «гласності правосуддя». Гласність правосуддя охоплює діяльність суду в межах судового розгляду. При цьому навряд чи варто відносити до гласності судочинства (власне правосуддя) заходи, що забезпечують відкритість і громадський контроль за провадженням у справі поза судовим розглядом, поза діяльністю судових органів з безпосереднього вирішення справи. Разом з тим, реалізація зазначених заходів, безумовно, створює умову подальшої гласності самого правосуддя і забезпечує транспарентність (інформаційну відкритість) судової влади, її ефективне функціонування, захист прав і законних інтересів різних суб'єктів.

Пошуки меж поняття «правосуддя» на основі наявних наукових результатів, а також дослі-

дження різних понять, що використовуються юридичною наукою стосовно правосуддя і судової влади, в тому числі поняття «гласність правосуддя», спроби осмислити його сутність, дозволили нам сформулювати наступне визначення. Гласність правосуддя в конституційно-правовому сенсі – це такий невід'ємний конституційний принцип функціонування судової влади (здійснення правосуддя), при якому законодавство і практика його застосування гарантують: 1) сторонам спору, юридичного конфлікту – право на публічний судовий розгляд справи з метою максимально ефективного і справедливого захисту їх прав і законних інтересів; 2) суспільству, в особі кожної особи і окремо представникам засобів масової інформації, – можливість спостерігати за процесом функціонування правосуддя, здійснювати громадський контроль за здійсненням правосуддя, його якістю і результатами, безперешкодно отримувати вичерпну (в рамках, встановлених законом) інформацію про хід і результати судового розгляду; при цьому забезпечується такий якісний стан правосуддя і судової влади в цілому, який можна назвати транспарентним (прозорим).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абросимова Е.Б. Транспарентность правосудия. *Конституционное право: Восточноевропейское обозрение*. 2002. № 1. С. 142–152.
2. Анишина В.И. Принцип гласности, открытости и транспарентности судебной власти: проблемы теории и практики реализации. *Мировой судья*. 2006. № 11. С. 21–23.
3. Бабкін В.Д. Соціальна держава та захист прав людини. *Правова держава*. 1998. Вип. 9. С. 3–11.
4. Бондарчук С. А. Гласність та відкритість судового процесу як гарантії доступу до правосуддя. *Вісник ХНУВС*. 2010. № 4 (51). Ч. 2. С. 43–52.
5. Бумагин А., Принцип публичности (открытости, гласности) судебного разбирательства в конституционном праве России и ряда зарубежных стран: сравнительный анализ. *Конституционное и муниципальное право*. 2014. № 8. С. 74–87.
6. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 6 листопада 1991 року № 1798-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992, № 6, ст. 56.
7. Кошова О.В. Транспарентність сучасної судової влади. *Філософські та методологічні проблеми права*, № 1–2 (9–10), 2015. С. 209–215.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2013, № 9-10, № 11–12, № 13, ст.88
9. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2005, № 35–36, № 37, ст. 446.

10. Коментар до Конституції України. 2-ге вид. К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 1998. 418 с.
11. Конституційне право України / За ред. В.Ф. Погорілка. К. : Наукова думка, 2003. 732 с.
12. Кравченко В. В. Конституційне право України : навч. посібник. Вид. 3-тє, виправл. та доповн. К. : Атіка, 2004. 512 с.
13. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
14. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В.Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (відп. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2011. 1128 с.
15. Конституційне законодавство України (законодавчі акти, коментар, офіційне тлумачення) : Збірник нормативних актів / Автори-упорядники: С.В. Линецький, М.І. Мельник, А.М. Ришелюк. К.: Атіка, 2000. 898 с.
16. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2016, № 31, ст. 545.
17. Цивільний процесуальний кодекс : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2004, № 40-41, 42, ст. 492.
18. Фрицький О.Ф. Конституційне право України: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2002. 230 с.

Малетич М.М. ГЛАСНІСТЬ ПРАВОСУДДЯ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

У статті досліджено основні конституційно-правові засади гласності правосуддя в Україні, а також етимології відповідного терміна, його співвідношення із суміжними поняттями. Грунтуючись на досягненнях правової науки, зокрема, на виділенні двох аспектів судової влади (інституційний і функціональний), визначено, що правосуддя, в якому відображається основне призначення і сутність судової влади, все ж не є її формою, а являється саме функцією: власне назва наукового підходу до динамічної характеристики судової влади («функціональний») є аргументом на користь цієї ідеї. Наголошено, що правосуддя є найголовнішою функцією судової влади, що визначає інші, здійснювані, в тому числі, і поза процедурою безпосереднього судового розгляду.

Констатовано, що судочинство є способом реалізації судової влади, що розглядається з позиції функціонального підходу, тобто способом реалізації найважливішої функції судової влади – правосуддя. Констатовано, що термін «гласність» навряд чи застосовується до судової влади в цілому, він є найважливішим принципом правосуддя, забезпечуючи транспарентність судової влади при здійсненні її головної конституційно закріпленої функції. Доведено, що відкритість при здійсненні правосуддя можна розуміти вузько, в процесуальному значенні (відкрите судове засідання характеризує принцип гласності правосуддя). У широкому значенні стосовно правосуддя відкритість визначено як забезпечення такого функціонування судової влади, при якому суспільство має реальну можливість отримувати вичерпну інформацію про цю діяльність та її результати (інформаційна відкритість або власне, гласність). Зосереджено увагу, що у цьому сенсі конституційно закріпленим принципом гласності правосуддя, деталізованим у процесуальному законодавстві, забезпечується такий стан правосуддя, який можна охарактеризувати терміном «транспарентний» (прозорий), а транспарентне правосуддя становить значну складову транспарентності судової влади в цілому.

Пошуки меж поняття «правосуддя» на основі наявних наукових результатів, а також дослідження різних понять, що використовуються юридичною наукою стосовно правосуддя і судової влади, в тому числі поняття «гласність правосуддя», спроби осмислити його сутність, дозволили визначити, що гласність правосуддя в конституційно-правовому сенсі – це такий невід’ємний конституційний принцип функціонування судової влади (здійснення правосуддя), при якому законодавство і практика його застосування гарантують: 1) сторонам спору, юридичного конфлікту – право на публічний судовий розгляд справи з метою максимально ефективного і справедливого захисту їх прав і законних інтересів; 2) суспільству, в особі кожної особи і окремо представникам засобів масової інформації, – можливість спостерігати за процесом функціонування правосуддя, здійснювати громадський контроль за здійсненням правосуддя, його якістю і результатами, безперешкодно отримувати вичерпну (в рамках, встановлених законом) інформацію про хід і результати судового розгляду; при цьому забезпечується такий якісний стан правосуддя і судової влади в цілому, який можна назвати транспарентним (прозорим).

Ключові слова: конституція, конституційне право, правосуддя, судовий розгляд, гласність, відкритість, транспарентність, публічність, справедливість, судова влада.

Maletych M.M. TRANSPARENCY OF JUSTICE: CONSTITUTIONAL AND LEGAL CHARACTERISTICS

The article examines the main constitutional and legal foundations of the transparency of justice in Ukraine, as well as the etymology of the corresponding term, its correlation with related concepts. Based on the achievements of legal Science, in particular, on the identification of two aspects of the judiciary (institutional and functional), it is determined that justice, which reflects the main purpose and essence of the judiciary, is still not its form, but is precisely a function: the actual name of the scientific approach to the dynamic characterization of the judiciary («functional») is an argument in favor of this idea. It is noted that justice is the main function of the judiciary, which determines others carried out, including outside the procedure of direct judicial proceedings.

It is stated that judicial proceedings are a way of implementing the judiciary, considered from the point of view of a functional approach, that is, a way of implementing the most important function of the judiciary – Justice. It is stated that the term «transparency» is hardly applicable to the judiciary as a whole, it is the most important principle of justice, ensuring the transparency of the judiciary in the exercise of its main constitutionally established function. It is proved that openness in the administration of justice can be understood narrowly, in a procedural sense (an open court session characterizes the principle of transparency of Justice). In a broad sense, in relation to justice, openness is defined as ensuring such functioning of the judiciary, in which society has a real opportunity to receive comprehensive information about this activity and its results (information openness or, in fact, publicity). It is emphasized that in this sense, the constitutionally established principle of transparency of Justice, detailed in the procedural legislation, ensures a state of justice that can be described by the term «transparent» (transparent), and transparent justice is a significant component of the transparency of the judiciary as a whole.

The search for the boundaries of the concept of «justice» on the basis of available scientific results, as well as the study of various concepts used by legal Science in relation to justice and the judiciary, including the concept of «transparency of Justice», attempts to comprehend its essence, allowed us to determine that transparency of justice in the constitutional and legal sense is such an inherent constitutional principle of the functioning of the judiciary (administration of justice), in which legislation and practice of its application guarantee: 1) to the parties to a dispute, legal conflict – s right to a public trial in order to protect their rights and legitimate interests as effectively and fairly as possible; 2) to the public, represented by each individual and separately by representatives of the mass media, the opportunity to observe the process of functioning of justice, to exercise public control over the administration of justice, its quality and results, and to freely receive comprehensive (within the framework established by law) information on the progress and results of judicial proceedings; at the same time, such a high-quality state of justice and the judiciary as a whole is ensured, which can be called transparent (transparent).

Key words: constitution, constitutional law, justice, judicial review, transparency, openness, transparency, publicity, justice, judicial power.